

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ В.Н. КАРАЗІНА

МАКАРЕНКО МИХАЙЛО ІЛЛІЧ

УДК 336.74.338.5

**БЮДЖЕТНО-МОНЕТАРНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЦІН
У ТРАНСФОРМАЦІЙНІЙ ЕКОНОМІЦІ**

Спеціальність 08.01.01 – економічна теорія

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Харків – 2003

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Українській академії банківської справи
Національного банку України (м. Суми).

Науковий консультант – доктор економічних наук, професор
Міщенко Володимир Іванович,
Українська академія банківської справи
(м. Суми), в.о. ректора

Офіційні опоненти: доктор економічних наук, професор
Задорожний Григорій Васильович,
Харківський національний університет
ім. В.Н. Каразіна, професор кафедри
економічної теорії та економічних
методів управління;

доктор економічних наук, професор
Лютий Ігор Олексійович,
Київський національний університет
ім. Тараса Шевченка,
в.о. завідувача кафедри фінансів,
грошового обігу та кредиту;

доктор економічних наук, професор
Українська Лариса Олегівна,
Харківський державний економічний
університет, професор кафедри
економічної теорії

Провідна установа – Одеський державний економічний
університет Міністерства освіти
і науки України, кафедра загальної
економічної теорії

Захист дисертації відбудеться “__” _____ 2004 р. о __ год.
на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.051.01 Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна за адресою: 61077, м. Харків-77, пл. Свободи, 4, ауд. V-67.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна за адресою: 61077, м. Харків-77, пл. Свободи, 4.

Автореферат розісланий “__” _____ 200__ р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

В.М. Соболев

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Трансформаційні процеси, що понад десятиліття тривають в економіці України, свідчать про складний різнодинамічний характер їх протікання та виникнення нових проблем, з якими досі не доводилося стикатися національному господарству. Однією з них стала висока інфляція початкового етапу економічної трансформації, яка тривалий час не була подоланою. Багаторічне панування системи централізованого планування з відповідним їй механізмом ціноутворення та цінорегулювання зумовило малорухоому динаміку цін протягом тривалого періоду з абсолютно переважаючим дискреційним впливом держави на структуру і динаміку цін.

Започаткування в Україні економічних перетворень у напрямі побудови соціально орієнтованої ринкової економіки характеризувалося проявами іншої крайності в економічних відносинах: директивно встановлювані ціни внаслідок їх лібералізації набули характеру неконтрольованого стрімкого зростання. Значний потенціал пригніченої інфляції, високий рівень монополізації національної економіки, розбалансованість бюджетної та грошово-кредитної систем надали кумулятивних рис зазначеному процесу.

На етапі дезінфляційного розвитку динаміку загального рівня цін було спрямовано до керованого русла шляхом запровадження більш жорстких методик калькулювання собівартості в межах господарського обліку та визначення обґрунтованого рівня витрат за податковим обліком. Незважаючи на скорочення кола регульованих цін, їхній рух уповільнився, а серед підконтрольних видів продукції лишилися соціально важливі та продукovanі монопольними підприємствами товари й послуги. Відносна монетарна й цінова стабілізація стала наслідком поступового оволодіння Національним банком інструментарію “трудого” налагодження рівноваги грошово-кредитного ринку. Проте проміжна мета перехідного періоду – фінансова стабілізація економіки – остаточно не була досягнута, податковий та бюджетний чинники інфляції продовжували здійснювати сильний вплив на висхідну динаміку цін, а хиткість утвореної таким чином рівноваги підтвердила фінансова криза серпня-вересня 1998 р. Після неї українська економіка започаткувала етап свого розвитку з відносно невисокими темпами інфляції, яка супроводжується спорадичними ціновими шоками.

Багатогранність проблематики формування й регулювання цін зумовила те, що опрацюванням різних аспектів теми займалися немало вітчизняних і зарубіжних фахівців. Історично першими досліджували соціально-економічну природу цін та механізм їх встановлення представники англійської класичної політичної економії У. Петті, А. Сміт, Д. Рікардо, Дж.Ст. Мілль. Заснована ними трудова теорія вартості отримала в подальшому класово-ідеологічне забарвлення у працях К. Маркса та його послідовників. Поряд із трудовим напрямом теорії ціни у ХІХ ст. розвивалася теорія граничної корисності як основи ціни благ, представлена працями Л. Вальраса, У. Джевенса, К. Менгера, Ф. Візера,

Е. Бем-Баверка. Їхні погляди разом з факторною теорією ціни, висунутою А. Смітом і розвинутою Ж.Б. Сеєм, утворили теорію рівноважної ціни, що знайшла свій відбиток у працях А. Маршалла та інших економістів неокласичної школи.

Сучасна зарубіжна наука розглядає регулювання цін з позиції кейнсіанського або неокласичного підходів. Традицію Дж.М. Кейнса щодо жорсткості цін у короткостроковому періоді та необхідності державного антиінфляційного регулювання при “перегріванні” економіки засобами активної бюджетної та монетарної політики підтримали Ф. Найт, Дж. Тобін, Е. Хансен, Р. Харрод, а також новітні кейнсіанці В. Віланд, Дж. Вільямс, А. Вольман, М. Вудфорд, Р. Кінг, Е. Левін, П. Мюлен, Дж. Ротемберг. Позицію щодо обмеження дискреційних заходів впливу на макроекономічну цінову динаміку відстоюють прихильники неокласичної школи та ліберальної цінової політики Р. Лукас, Дж. Робертс, Т. Сардженто, М. Фрідмен, Ф. Хайєк, А. Шварц та ін.

На пострадянському просторі проблематику формування і бюджетно-монетарного регулювання цін розробляють російські автори О. Антипіна, Є. Балацький, К. Вальтух, Б. Воркуєв, В. Герасименко, А. Заостровцев, А. Ілларіонов, В. Іноземцев, Р. Нижегородцев, А. Ніколаєв, В. Новіков, Б. Попов, І. Салімжанов, В. Слепов, В. Усоскін, Е. Уткін, Г. Чубаков, Є. Ясін. Серед українських економістів дане питання ґрунтовно аналізували А. Гальчинський, С.Галуза, В. Геєць, Д. Гладких, О. Гош, А. Гриценко, О. Дзюблюк, Г. Задорожний, Б. Кваснюк, Т. Ковальчук, В. Кононенко, І. Лукінов, І. Лютий, А. Мельник, О. Мельник, В. Міщенко, Б. Пасхавер, Л. Українська, В. Федосов.

Однак у сучасній теорії ціни практично не обґрунтоване питання про придатність окремих цінових концепцій і моделей до використання в регуляторному процесі. Із започаткуванням ринкових перетворень центр уваги вчених-ціновиків перемістився від сутнісно-функціональних аспектів об’єкта до аналізу практичних питань регулювання структурно-динамічних зрушень у цінах. Відтак утворився теоретичний розрив між концептуальною визначеністю ціни й теорією стабілізації цінової динаміки та антиінфляційного регулювання. За умов звуження сфери застосування інструментів прямого впливу на ціни формується об’єктивна потреба наукової розробки механізму дії бюджетно-монетарних регуляторів цін як специфічної підсистеми механізму державного регулювання економіки. У працях вітчизняних та зарубіжних авторів висвітлюються лише окремі фрагменти зазначеного механізму. Тому побудова цілісної концепції державного бюджетно-монетарного регулювання цін за умов ринкової трансформації є актуальною проблемою сучасного етапу розвитку економічної науки.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Наукові результати, теоретичні положення та висновки дослідження було використано

при виконанні науково-дослідних тем, що розробляються в Українській академії банківської справи: “Стан і перспективи розвитку банківської системи України” (номер державної реєстрації 0190044204) та “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 01996002342).

Основні теоретичні та практичні напрацювання дисертаційного дослідження узгоджуються із засадами окремих державних та регіональних програм.

Мета й завдання дослідження. Головною метою роботи є комплексне теоретичне і практичне обґрунтування сутності, структури та функцій механізму бюджетно-монетарного регулювання товарних цін, необхідності, можливості та меж державного впливу на структурно-рівневі та динамічні властивості цін, заходів податкового, видатково-бюджетного та грошово-кредитного регулювання зрушень у цінах.

Відповідно до головної мети сформульовані наступні завдання дослідження:

- здійснити порівняльний аналіз концепцій сутності, функцій та факторів ціни в історичній послідовності, визначити переваги кожної з них стосовно теоретичної несуперечливості та практичної придатності до використання у регуляторному процесі;
- виявити історичний досвід побудови синтетичної моделі ціни, яка б органічно поєднувала затратно-вартісні й кориснісно-ціннісні властивості товару, об’єктивні й суб’єктивні фактори формування ціни, абсолютний і відносний вплив ціноутворювальних чинників на її кінцевий рівень;
- з’ясувати сутнісно-функціональні особливості механізму державного регулювання цін та виокремити в його складі підсистему бюджетно-монетарного регулювання цін із притаманними їй ознаками цілісності та автономності;
- побудувати багаторівневу цільову функцію державного регулювання цін та розмежувати в її структурі завдання, придатні до реалізації заходами бюджетно-монетарної дії;
- конкретизувати ціну як об’єкт регулювання, виявити точки прикладання регуляторної дії та засоби адекватного впливу на рівень, структуру й динаміку цін;
- здійснити порівняльний аналіз форм державного регулювання цін, оцінити ефективність та відповідність ринковому вектору трансформаційних процесів застосування прямих та опосередкованих, економічних та адміністративних заходів впливу на ціни, провести багатокритеріальну класифікацію бюджетних і грошово-кредитних інструментів впливу на ціни в контексті форм і методів їхнього регулювання;
- розкрити характер та способи дії податків на рівнево-структурні властивості цін, висвітлити існуючий порядок оподаткування з позиції потенційної можливості та практичної реалізації цінового регулювання;

- дослідити дію субсидій та інших видатків бюджету на статичні та динамічні характеристики цін, проаналізувати чинну в Україні практику видатково-бюджетного впливу на ціни;
- встановити грошово-ціновий зв'язок у контексті кількісної теорії грошей, розглянути еволюцію та сучасні набутки кількісної теорії;
- висвітлити сутність, складові та характер дії передавального механізму монетарного імпульсу на цінову стабільність;
- виявити мультиплікативні та лагові характеристики інструментів грошово-кредитного регулювання при впливі на макроекономічну цінову стабільність, розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення заходів короткострокового та середньострокового грошово-кредитного регулювання інфляційних процесів.

Об'єктом дослідження дисертаційної роботи виступає комплекс економічних відносин між державою в особі її бюджетних і грошово-кредитних інститутів та іншими суб'єктами економіки з приводу формування рівня й структури регульованих цін, забезпечення міжгалузевої збалансованості та помірної макроекономічної динаміки цін.

Предметом дослідження є діяльність держави з цілеспрямованого втручання в ціноутворювальні процеси бюджетно-монетарними інструментами з метою досягнення певного рівня й динаміки цін матеріальних благ у трансформаційній економіці.

Методи дослідження. Методологію дослідження становлять як всезагальні методи наукового пізнання, так і специфічні методи економічного дослідження. При вирішенні окремих наукових проблем використано наступний аналітичний інструментарій: розгляд розвитку теоретичних концепцій ціни проведено із застосуванням методу генетичного аналізу; зіставлення переваг і недоліків моделей ціни різних шкіл економіки здійснено за допомогою порівняльного аналізу; зв'язок між обсягом і структурою грошової маси та динамікою загального рівня цін виявлено методом функціонального аналізу та парної кореляції; диференціацію властивостей ціни як об'єкта державного регулювання та бюджетно-монетарного інструментарію виконано методом структурного аналізу; вплив чинників на зміну рівня цін встановлено методом багатofакторного регресійного аналізу; побудову механізму бюджетно-монетарного регулювання цін як цілісної системи органічно пов'язаних складових виконано з використанням методу системного аналізу.

Теоретичною основою дисертаційної роботи стали праці зарубіжних та вітчизняних фахівців з проблем регуляторної діяльності держави в галузі ціноутворення на ринку благ та використання при цьому бюджетно-монетарних інструментів.

Інформаційну базу роботи утворюють законодавчі та нормативно-правові акти з питань ціноутворення, цінорегулювання та забезпечення цінової стабільності, статистичні матеріали Держкомстату України, Мінекономіки та з

питань європейської інтеграції, Міністерства фінансів України, Державної податкової адміністрації України, Антимонопольного комітету України, Державної інспекції з контролю за цінами, Національного банку України та центральних банків інших країн, Євростату, Асоціації українських бірж; використані також розрахункові дані науково-дослідних установ Національної академії наук та Академії аграрних наук. При виконанні роботи опрацьовані монографії та наукові статті зарубіжних і вітчизняних авторів.

Наукова новизна отриманих результатів. У дисертації здійснено комплексне дослідження сутності, структури та функцій механізму бюджетно-монетарного регулювання цін, що дало змогу сформулювати напрямки удосконалення його функціонування в умовах трансформаційної економіки.

Наукова новизна результатів дисертаційного дослідження, отриманих особисто здобувачем, полягає у наступному:

1. Уточнено сутність ціни як грошового виразу затратно-вартісних і кориснісно-ціннісних властивостей товару, що дозволило виявити її особливості щодо придатності для використання як об'єкта регуляторного процесу в контексті синтетичної концепції сутності ціни.
2. Здійснено класифікацію цілей державного регулювання цін за критеріями рівнів економічної діяльності, ступеня опосередкованості при їх досягненні, рівня нагальності та виокремлено у їх складі ті, які придатні до реалізації за допомогою бюджетно-монетарних інструментів.
3. Виявлено трансформаційний потенціал заходів державного регулювання цін та обґрунтовано його елементи у формі мультиплікатора ефективності, часового лагу, рівневих засобів, здатних фіксувати чи змінювати рівень цін, структурних засобів, що впливають на склад цін, і динамічних засобів, які діють на об'єкт з перебігом часу.
4. Вперше дано визначення механізму бюджетно-монетарного регулювання цін як цілісної автономної підсистеми господарського механізму, утвореної теоретико-економічною та організаційно-економічною складовими. Теоретико-економічна сторона механізму бюджетно-монетарного регулювання цін виражається в існуванні сутнісно-функціональних зв'язків між цілями, об'єктом і суб'єктом регулювання та засобами реалізації поставлених цілей. Організаційно-економічний бік механізму бюджетно-монетарного регулювання цін означає практичне застосування конкретних форм, методів та інструментів регуляторного впливу на диференційований об'єкт – рівень, структуру і динаміку цін з метою забезпечення цінової стабільності на мікро-, мезо- та макрорівнях.
5. Розроблено концепцію цінових шоків для трансформаційної економіки та засобів їх попередження і нівелювання. Ціновий шок визначено як короткочасну різку зміну характеру цінової динаміки, зумовлену внутрішніми або зовнішніми факторами та здатну негативно вплинути на соціально-економічну стабільність. Здійснено класифікацію цінових шоків за причи-

ною виникнення (природні, економічні, політичні, з яких економічні шоки поділяються на бюджетні, монетарні, шоки реального сектора), місцем походження (внутрішні, зовнішні), періодичністю виникнення (циклічні, спорадичні, сезонні), напрямом дії (додатні, від'ємні), тривалістю дії (швидкоплинні та ті, що переростають у тенденцію), рівнем дії (мікроекономічні, мезоекономічні, макроекономічні). Визначено механізм виникнення і поширення цінового шоку, утворений об'єктивними факторами зміни вартості виробничих ресурсів і витрат на одиницю продукції та суб'єктивними факторами прогнозно-очікувальної поведінки економічних агентів.

6. Розкрито процес зародження та поширення додатних цінових шоків і порушення цінової стабільності в результаті дії дискреційних та недискреційних чинників фіскального та бюджетно-видаткового характеру. Показано, що дискреційні бюджетні шоки додатного напрямку, які діють у бік підвищення цін, є результатом правової зміни бюджетних інструментів і виникають: 1) при підвищенні ставок непрямих податків та інших обов'язкових платежів, збільшуючи валові витрати виробників; 2) при збільшенні ставок прямих податків та інших обов'язкових платежів на продукцію, не еластичну за цінами; 3) при зменшенні чи скасуванні бюджетних субсидій; 4) при збільшенні видатків бюджету, не пов'язаних з прямим субсидуванням, через механізм зростання внутрішнього попиту, який випереджає зростання внутрішньої пропозиції.
7. Виявлено та обґрунтовано недискреційний вплив на ціни бюджетних інструментів, який полягає в підвищенні податкового тягаря на суб'єктів економіки в процесі зростання номінальних доходів як бази прогресивного оподаткування та збільшення обсягу виробництва субсидованих товарів.
8. Подано нове трактування механізму монетарної трансмісії – каналів передачі первинного монетарного імпульсу з грошово-кредитного на товарний ринок і кількісна оцінка його кінцевого впливу. Структурно механізм монетарної трансмісії утворюють: 1) монетарний імпульс як початкова зміна екзогенних параметрів грошово-кредитного ринку (насамперед, пропозиції грошей); 2) передавальні канали – шляхи, за якими рухається монетарний імпульс з грошово-кредитного на товарний ринок (специфічні міжринкові утворення); 3) умови передачі імпульсу – економічні та соціальні обставини, що впливають на швидкість руху та силу дії монетарного імпульсу (фази економічного циклу; очікування суб'єктів господарської системи, інституціональні особливості), 4) точки сприйняття монетарного імпульсу – кінцеві макроекономічні об'єкти реального сектора, які кількісно змінюються під дією первинного грошово-кредитного збудження (номінальний і реальний обсяг виробництва, темп інфляції, сальдо торговельного балансу).
9. На основі побудованої автором моделі визначено ступінь впливу на динаміку загального рівня цін чинників грошово-кредитної політики. Установлено, що серед показників грошово-кредитного ринку в Україні періоду

монетарної стабілізації найбільш тісний обернений зв'язок складається між динамікою індексу споживчих цін та ставки процента за кредитами комерційних банків. Показано, що тривалість проходження монетарного імпульсу каналами грошово-кредитної трансмісії до реального сектора становить 1-3 місяці (залежно від конкретного агрегату). Обраховано, що поряд із процентними ставками істотний вплив на індекс споживчих цін справляють також індекс цін виробників промислової продукції та обмінний курс гривні. Доведено, що тип цінової динаміки та характер впливу на неї зазначених факторів суттєво змінилися після кризи серпня-вересня 1998 р., що полягає у випереджальних темпах зростання грошової маси та грошової бази порівняно з індексом споживчих цін, підвищенні рівня монетизації ВВП та його реального обсягу, відносній стабілізації обмінного курсу гривні.

Результати наукового дослідження, відображені в п.п. 2, 3, 4, 5, є новими, а в п.п. 1, 6, 7, 8, 9 – суттєво доповнюють існуючі положення і вносять в них часткову новизну.

Практичне значення одержаних результатів. Одержані наукові результати можуть використовуватися в процесі розробки і практичної реалізації заходів регулювання цін законодавчими та виконавчими органами державної влади й місцевого самоврядування.

Пропозиції та рекомендації, викладені в аналітичних записках, спрямовані до державних органів і знайшли застосування в процесі адміністративного, податково-бюджетного, видатково-бюджетного і грошово-кредитного регулювання цін. Запропоновані автором методи подолання мезоекономічних диспропорцій у рівнях та динаміці цін на продукцію сільського господарства й промисловості шляхом державного регулювання тарифів на зберігання зерна, стерилізаційно-інтервенційної діяльності державного агента на аграрній біржі використовуються в реалізації регіональних програм підтримки сільськогосподарського виробництва (довідка № 14 відділу аграрного ціноутворення управління сільського господарства і продовольства Сумської облдержадміністрації від 16.05.2003 р.). Уточнена характеристика звичайних цін як об'єкта оподаткування податком на прибуток територіально розосереджених підприємств холдингового типу використана при вдосконаленні законодавчих актів щодо податку на прибуток підприємств (довідка № 06-10/431 Комітету Верховної Ради України з питань фінансів і банківської діяльності від 03.06.2003 р.). Пропозиції автора щодо врахування поточних і прогнозних темпів інфляції використані при уточненні методики визначення відсоткових ставок за кредитами та депозитами комерційних банків (довідка № 117-1/586 АКБ соціального розвитку "Укрсоцбанк" від 09.06.2003 р.). Результати аналізу цінових шоків локального характеру використовуються в практиці прогнозування, моніторингу та регулювання цін на регіональних продовольчих ринках (довідка № 42/1356 Головного управління економіки Сумської облдержадміністрації від 14.08.2003 р.). Рекомендації щодо уточнення методики визначення тарифів на розробку проектної

документації на землекористування та землевідведення використовуються в практичній діяльності Головного управління містобудування, архітектури та дизайну міського середовища Київської міської державної адміністрації (довідка № 11-8217 від 08.09.2003 р.). Отримані автором результати та методичні розробки за наслідками дисертаційного дослідження використовуються в навчальному процесі в Українській академії банківської справи при викладанні дисциплін: “Макроекономіка”, “Політична економія”, “Основи економічної теорії”.

Особистий внесок здобувача. Наукові результати, що виносяться на захист, отримані дисертантом особисто і знайшли відображення в опублікованих наукових працях. Зміст особистого внеску у роботах, які опубліковані у співавторстві, наведений окремо у списку опублікованих праць наприкінці автореферату. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, в дисертаційній роботі використані лише ті ідеї та положення, які отримані автором особисто.

Апробація результатів дисертації. Основні теоретичні положення і практичні результати дисертаційного дослідження доповідалися на 20-ти міжнародних та вітчизняних наукових конференціях і конгресі, серед яких: Науково-технічна конференція викладачів, співробітників і студентів Сумського фізико-технологічного інституту (Суми, 1991, 1992, 1993 роки); Республіканська науково-методична конференція “Методичні проблеми підготовки фахівців для ринкової економіки в нових умовах роботи вищих навчальних закладів в Україні” (Київ, 1994 р.); Науково-методична конференція “Досвід і проблеми організації самостійної роботи і контролю знань студентів” (Суми, 1995 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція “Теория и практика приватизации и оценки имущества: трансформация мирового опыта” (Суми, 1997 р.); IV Конгрес Міжнародної української асоціації економістів “Ефективність реформування української економіки” (Київ, 1998 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Проблеми реформування економіки України в умовах транзиції” (Харків, 1998 р.); Міжнародна навчально-методична конференція “Современный этап реформирования экономического образования в России” (Москва, 1998 р.); Науково-методична конференція викладачів, співробітників, аспірантів, здобувачів та студентів Української академії банківської справи (Суми, 1998 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Проблеми та перспективи розвитку економіки України в умовах ринкової трансформації” (Дніпропетровськ, 1999 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Роль фінансово-кредитної системи у стимулюванні економічного зростання в Україні” (Луцьк, 1999 р.); VII Міжнародна теоретична конференція “Особенности экономической политики постсоциалистических стран в условиях глобализации мировой экономики (пример Украины)” (Київ, 1999 р.); Науково-методична конференція “Проблеми викладання економічної теорії” (Київ, 1999 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Економічна теорія: сучасна парадигма та її еволюція на порозі XXI століття” (Київ, 2000 р.); VIII Міжнародна науково-теоретична конференція “Економічна безпека в стратегії ринкових реформ

(приклад України)” (Київ, 2000 р.); Міжнародна науково-практична конференція “Росія – Україна: проблеми і можливості наукового та економічного співробітництва” (Суми, 2000 р.); ІХ Міжнародна науково-теоретична конференція “Формування торговельних режимів у перехідних економіках в умовах глобалізації (приклад України)” (Київ, 2001 р.); ІV Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми та перспективи розвитку банківської системи України” (Суми, 2001 р.); Міжвузівська науково-теоретична конференція “Сучасна картина світу: інтеграція наукового та позанаукового знання” (Суми, 2001 р.); V Всеукраїнська науково-практична конференція “Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України” (Суми, 2002 р.).

Публікації. Основні положення та найважливіші результати дисертаційного дослідження опубліковані в індивідуальній монографії “Бюджетно-монетарне регулювання цін у перехідній економіці України” (15,96 др. арк.), одній колективній монографії, двох брошурах та близько 40 статтях у наукових журналах, збірниках наукових праць, матеріалах і тезах доповідей конференцій загальним обсягом авторського матеріалу понад 39 др. арк., у тому числі 22 статті в наукових фахових виданнях загальним обсягом 10,6 др. арк.

Обсяг та структура роботи. Дисертація складається зі вступу, п’яти розділів та висновків, викладених на 391 сторінці друкованого тексту. У тексті дисертації міститься 18 рисунків, розміщених на 17 сторінках, та 23 таблиці на 29 сторінках. Список використаних джерел містить 365 назв. Дисертація також має додатки, які складаються з чотирьох додатків на 16 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

Зміст дисертаційної роботи включає:

Вступ.

Розділ 1. Еволюція теорій ціни та придатність цінових моделей до використання у регуляторному процесі.

- 1.1. Сутнісно-функціональна визначеність ціни.
- 1.2. Однофакторна затратна модель ціни.
- 1.3. Багатофакторна витратна цінова модель.
- 1.4. Однофакторна кориснісна цінова модель.
- 1.5. Синтетичні багатофакторні моделі ціни.

Розділ 2. Функціонально-структурні засади механізму державного регулювання цін.

- 2.1. Система цілей державного регулювання цін.
- 2.2. Засоби регулювання цін: класифікація та роль у механізмі координації господарської діяльності.

Розділ 3. Бюджетно-монетарні інструменти в прямому та опосередкованому регулюванні цін.

- 3.1. Зміст та характер дії на об'єкт заходів прямого й опосередкованого регулювання цін.
- 3.2. Трансформація прямого регулювання цін у перехідній економіці України.
- 3.3. Регулювання цін на продукцію монопольних підприємств.
- 3.4. Значення бюджетних і монетарних інструментів у прямому та опосередкованому регулюванні цін.

Розділ 4. Бюджетне регулювання рівня та структури цін.

- 4.1. Податково-бюджетне регулювання цін: дія непрямих податків.
- 4.2. Податково-бюджетне регулювання цін: роль прямих податків.
- 4.3. Видатково-бюджетний вплив на ціни.

Розділ 5. Грошово-кредитне регулювання динаміки цін.

- 5.1. Грошово-ціновий зв'язок у кількісній теорії грошей.
- 5.2. Передавальний механізм грошово-кредитного впливу на загальний рівень цін.
- 5.3. Грошово-кредитне регулювання в забезпеченні макроекономічної цінової стабільності.

Висновки.

Список використаних джерел.

Додатки.

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, проаналізовано стан розробки наукової проблеми у вітчизняній та зарубіжній літературі, її значення для вдосконалення державного регулювання економіки, визначено основну мету і завдання дослідження, подано коротку анотацію нових наукових положень, запропонованих автором особисто, показано теоретичне та практичне значення одержаних результатів.

У **першому розділі** “Еволюція теорій ціни та придатність цінових моделей до використання у регуляторному процесі” досліджена генеза теорій ціни, визначені їх характерні особливості й умови формування синтетичної цінової моделі та придатність окремих моделей до практичного використання в ході державного регулювання цін. Показано, що ціна виступає багатоплановою фундаментальною категорією товарно-грошового господарства і відбиває різнорівневі відносини суб'єктів економічної системи. У трактуванні сутності ціни немає однастайності серед представників різних шкіл економічної думки. Розбіжності між ними проходять за двома напрямками: 1) наявність у ціни об'єктивної першооснови – вартості (цінності), до якої тяжіє рівень цін однорідних товарів; 2) відсутність у ціни первинної субстанції та визначення її рівня в процесі обміну з можливими відхиленнями від рівноважного стану під впливом факторів попиту і пропозиції.

У рамках першого напрямку розмежовуються наступні підходи до визначення вартості товару: а) вартість як об'єктивну основу ціни формують затрати одного чи кількох факторів виробництва (трудова теорія, факторна теорія); б) вартість та її величина визначаються абсолютним чи відносним рівнем корисності (теорія граничної корисності); в) як факторні затрати, так і корисність є рівнозначними чинниками вартості (М.І. Туган-Барановський).

Інший напрям трактування досліджуваної категорії виходить із того, що ціна є самостійним поняттям, виступає результатом взаємодії ринкових сил і набуває форми рівноважної ціни. Визначальним фактором ціни попиту служить гранична корисність товару для споживачів, а ціна пропозиції вирішальним чином залежить від граничних витрат на його виготовлення. Тому за збалансованого стану ринку грошовий вираз корисності та понесених затрат співпадають, формуючи рівноважну ціну (неокласична школа).

У 90-х роках ХХ ст. на пострадянському просторі розпочалося переосмислення надбань економічної науки; започатковано виявлення спільних рис у теорій, які досі вважалися несумісними; здійснювалася переоцінка принципової можливості та характеру поєднання класичної та неокласичної теорій, суто теоретичних і маржинально-прикладних методів аналізу.

Погляди аналітиків щодо синтезу сучасної цінової моделі можна умовно поділити на три групи. До першої належать пропозиції здійснити теоретичний синтез на основі трудової доктрини з посиленням її сучасними методами кількісного і якісного аналізу. Характерною особливістю таких наукових побудов є ґрунтування їх на принципах трудової теорії. При цьому чинним залишається понятійний ланцюг трудового підходу: “суспільна вартість” – “ціна виробництва” – “ринкова ціна” – “ціна реалізації”. Діалектика взаємозв'язку між ними полягає в тому, що на боці ціни виробництва виступає всезагальна закономірність; ринкова ціна виражає особливості в ціноутворенні на даний вид товарів; ціна реалізації вказує на конкретні, одиничні умови його купівлі-продажу. Саме на останньому етапі ціна товару як одиничне формується під впливом численних конкретних умов обміну та передбачає суб'єктивну оцінку його корисності, рідкості та інших властивостей у руслі теорії граничної корисності.

Друга група економістів висловлює думку про рівноправне представлення трудових і кориснісних засад вартості й ціни в синтетичній ціновій моделі. Завданням синтезу стає вихід на більш високий, узагальнюючий рівень економічної теорії, яка б увібрала в себе найпродуктивніші ідеї класичної та неокласичної шкіл. Потенційна можливість синтезу криється у спільному об'єкті досліджень – грошовій формі кориснісно-витратної субстанції товару, а також переважне визнання матеріального виробництва як сфери формування фундаменту товарних цін. Немає принципових суперечностей стосовно визначення основних факторів виробництва. Основним дискусійним питанням залишається спосіб включення до складу ціни затрат виробничих факторів. Його остаточна

нез'ясованість не дає змоги визнати зазначений підхід пріоритетним при формуванні синтетичної моделі ціни.

Дослідники практичних проблем ціноутворення віддають перевагу неокласичному тлумаченню ціни, використовуючи як методологічну базу аналізу переважно маржинальні принципи, при цьому не відмовляючись від трудового підходу.

Новітні гіпотези сутності ціни й вартості, висунуті дослідниками як альтернатива попереднім концепціям, поки що не отримали належного обґрунтування і відчутного поширення серед наукової громадськості. Так, трансформація вартісних відносин у процесі науково-технічного прогресу, набуття інформацією та знаннями виробничо-факторного характеру, соціально-економічний розвиток у напрямку до постіндустріального суспільства дали підстави стверджувати, що за таких умов саме людські знання та інформація постають не просто новим чинником ціни, а принципово іншим підґрунтям вартості (О. Антіпіна, В. Іноземцев). Інша концепція – еволюційної економіки – доводить, що господарська система, її об'єкти та відносини між суб'єктами розвиваються за тими ж законами, що й біологічні системи, а природа й динаміка цін зумовлюються народженням, розвитком і загибеллю економічних генерацій (В. Маєвський). Однак модерністські концепції, адекватно відбиваючи окремі новітні тенденції економічної дійсності, ще не сформувались у цілісні самостійні теорії та потребують подальшого розвитку й обґрунтування.

Автор розглядає ціну як грошовий вираз затратно-кориснісних властивостей товару. Останні формуються в процесі його виробництва, дістають суспільну оцінку рівня вираженості у сфері обміну та реалізуються в процесі кінцевого споживання. Затратні властивості визначаються кількістю та якістю витрачених на виготовлення товару ресурсів; кориснісна сторона товару забезпечується рівнем інтенсивності споживчих властивостей, ступенем їх відповідності потребам споживачів.

Потенційна можливість впливати на рівень цін не безпосередньому учасникові акту обміну товару на гроші, а зовнішньому суб'єктові, державі, зумовлюється іманентними функціями та наступними характеристиками ціни: 1) зовнішній вплив на затрати виробництва та обігу може здійснюватися шляхом зміни вартості ресурсів через перебрання державою на себе частини витрат із підготовки робочої сили, державне фінансування розвитку виробничої та соціальної інфраструктури, здійснення непрямого оподаткування чи субсидування виробництва, антимонопольне регулювання обмеженоконкурентних ринків із метою уникнути впливу на рідкісність товарів монопольних виробників, пряме оподаткування факторних доходів; 2) державний вплив на оцінку корисності товару та інформацію про її рівень, проводячи сертифікацію продукції та контроль її якості, заборону необ'єктивної реклами щодо корисних властивостей товару, антимонопольне регулювання з метою запобігти виробництву неякісних товарів на обмеженоконкурентних ринках; 3) вплив держави на наявну в обігу кількість і структуру грошей та їхню динаміку як номінальний вираз то-

варних цін шляхом регулювання відповідності між зміною фізичного обсягу виробництва товарів і зростанням грошової маси та формуванням зважених інфляційних очікувань.

У **другому розділі** “Механізм регулювання цін: функціонально-структурні засади” розкриті сутність, функції та структура механізму державного регулювання цін. Виявлено, що рівень та структура цін утворюють об’єкт індивідуальних, групових, національних і міжнародних інтересів учасників економічної системи. Тому певна динаміка ціни та її складових може спричинити небажані перерозподільчі процеси, порушивши утворений баланс інтересів. Ринковий механізм саморегулювання цін здатен забезпечити ефективний розподіл ресурсів та доходів за умов існування досконалої конкуренції, яка на сьогодні є нечастим явищем. Встановлення цін на товари великого господарського й соціального значення цілеспрямовано здійснюється з відхиленням їх від природно-рівноважного стану.

Механізм регулювання цін є порівняно автономною складовою системи державного регулювання економіки з властивими йому завданнями, засобами їх розв’язання, функціями та структурою. Він являє собою комплекс заходів державного впливу на склад, рівні та динаміку цін із метою реалізації стабілізаційної, соціальної і фіскальної функцій держави. Цілі, засоби їх досягнення та масштаби дії механізму регулювання цін залежать як від типу економічної системи, так і від панівної концепції щодо ролі держави в економіці.

Структурно механізм державного регулювання цін утворюють: 1) об’єкт регулювання – ціна з її вираженими в грошовій формі статичними та динамічними характеристиками (рівень, структура); 2) суб’єкт регулювання – держава в особі уповноважених на це органів законодавчої та виконавчої влади; 3) цілі державного впливу на ціни – основні завдання, які визначають загальну спрямованість механізму регулювання; 4) засоби регулювання цін – заходи державного впливу на об’єкт, потенційно здатні кількісно видозмінити його, за допомогою яких реалізуються поставлені цілі; 5) інструменти регулювання цін – організаційно оформлені, законодавчо закріплені, використовувані в господарській практиці засоби регулювання (за сферою первинного впровадження поділяються на інструменти реального сектора та бюджетно-монетарні інструменти); 6) форми регулювання цін – способи впливу на об’єкт інструментів, що різняться ступенем опосередкованості державного втручання в ціноутворювальні процеси (пряма, опосередкована форма); 7) методи регулювання цін – способи запровадження в дію регуляторних заходів, які характеризуються ступенем відповідності інтересам суб’єктів економічної системи при втіленні в практику (адміністративні, економічні методи); 8) ефективність державного регулювання цін як сукупність критеріїв та оцінкових показників, що свідчать про ступінь досягнення поставлених цілей та відповідність цінорегуляторної діяльності держави основному критерію економічного розвитку – зростанню добробуту суспільства.

Цілі регулювання цін являють собою свідомо визначені орієнтири спрямування регуляторної діяльності держави в галузі ціноутворення. Вони формують характер регуляторного механізму, мають істотний вплив на вибір засобів, методів та інструментів регулювання. Внутрішніми властивостями цілей є їх якісна та кількісна визначеність. Для приведення сукупності цілей у систему їх можна класифікувати за наступними критеріями: 1) рівнем економічної діяльності – мікроекономічні (зміна чи стабілізація цін на ринках окремих товарів або товарних груп), мезоекономічні (зміна чи фіксація міжгалузевих рівнів цін), макроекономічні (зміна чи стабілізація динаміки загального рівня цін) та мегаекономічні (зміна чи фіксація співвідношення внутрішніх і світових цін); 2) ступенем опосередкованості при їх досягненні – безпосередні цілі, що досягаються шляхом прямого впливу на рівень чи структуру цін, та опосередковані, які реалізуються внаслідок змін у самих цінах; 3) ступенем нагальності щодо їх досягнення – першочергові, що підлягають негайній реалізації, та перспективні, які можуть бути досягнуті з перебігом часу; 4) ступенем глобальності – тактичні, що потребують свого досягнення в поточний період, і стратегічні, які є основним завданням за будь-яких обставин.

Загальною метою формування й використання механізму регулювання цін виступає досягнення і підтримання цінової стабільності, трактованої як збалансованість ринків окремих товарів і товарних груп на мікрорівні, прогнозованих змін міжгалузевих вартісних пропорцій виробництва на мезорівні, помірної інфляції на макрорівні та наближення внутрішніх цінових співвідношень до аналогів світового ринку на мегарівні. Найбільш небезпечним проявом цінової нестабільності для трансформаційної системи періоду економічного пожвавлення є цінові шоки, які являють собою короткочасну різку зміну характеру цінової динаміки, зумовлену внутрішніми або зовнішніми факторами та здатну негативно вплинути на соціально-економічну стабільність.

Засоби державного регулювання цін як складова механізму цінорегулювання утворюють підсистему реалізації цільових показників. Залежно від реактивних точок (параметрів ціни, до яких прикладається регуляторна дія) вони поділяються на: 1) рівневі, здатні змінювати чи фіксувати наявний рівень цін; 2) структурні, які впливають на динаміку та питому вагу в ціні окремих її структурних елементів; 3) динамічні, спроможні змінювати швидкість та напрям руху цін.

Відмітними рисами засобів регулювання цін є мультиплікатор як показник сили впливу засобу на ціль, що реалізується, та лаг – проміжок часу, протягом якого засіб діє на поставлену ціль і доводить її до задалегідь окресленого значення.

У **третьому розділі** “Бюджетно-монетарні інструменти в прямому та опосередкованому регулюванні цін” розкриті особливості форм державного регулювання цін, визначене місце бюджетних і грошово-кредитних інструментів у системі видозміни регульованого об’єкта. Зазначено, що засоби впливу на ці-

ни можуть безпосередньо діяти на підконтрольний об'єкт або ж початково видозмінювати суміжні з цінами параметри економічної системи. Згруповані за способом впливу, вони залежать від ступеня опосередкованості державного втручання в ціноутворювальні процеси. Рівневі та структурні засоби, які безпосередньо діють на об'єкт, належать до прямої форми регулювання цін; при використанні динамічних засобів, які здійснюють вплив на ціни через зміну в розмірі грошової маси та її структурі, розмірі й складі сукупного попиту, проявляється опосередкований вплив на об'єкт, а зазначена форма є непрямою.

Пряма дія засобів на об'єкт забезпечується шляхом використання адміністративних методів – заходів відповідних державних органів, спрямованих на фіксацію чи певну зміну цін, які (заходи) підлягають неухильному виконанню господарськими суб'єктами часто всупереч їхнім поточним економічним інтересам. Поряд з адміністративними прямий вплив на об'єкт справляють також деякі економічні інструменти – заходи податково- і видатково-бюджетного та грошово-кредитного характеру, які діють на рівень цін через зміну витрат обігу та частки обов'язкових платежів у складі валових витрат підприємств.

Регулювання цін в опосередкованій формі здійснюється через державний вплив на нецінові характеристики товарного, ресурсного й фінансового ринків. Конкретними заходами опосередкованого впливу на попит на сировину, матеріали та готову продукцію, здатними подіяти на їхні рівні цін, виступають формування державного замовлення та діяльність державних агентів на товарно-сировинних біржах. Державне замовлення на придбання певних видів продукції є формою дії на ринковий і сукупний попит та на відповідний рівень цін. Даний захід доцільно використовувати як для короткострокової, так і для довгострокової підтримки підвищеного попиту на продукцію стратегічно важливих галузей.

Ринкова трансформація економіки централізованого планування супроводжується звуженням сфери державного втручання в ціноутворювальні процеси, переходом від прямої до, здебільшого, опосередкованої форми регулювання, від адміністративних до переважно економічних методів впливу на об'єкт. За період ринкових перетворень в Україні пряме регулювання цін зазнало наступних змін: 1) відбувся якісний перехід від суцільного до вибіркового регулювання цін; 2) кількісно скоротилося коло продукції з регульованими цінами до 5-10 %; 3) на зміну жорсткому типу прямого регулювання цін прийшов ліберальний, де акцент переноситься на макрорівневе регулювання з переважанням економічних методів, використанням дозвільних заходів, структурних засобів та бюджетно-монетарних інструментів.

За умов існування на багатьох ринках недосконалоконкурентної структури виникає потреба у виокремленні підсистеми форм і методів регулювання цін на продукцію монопольних підприємств. До особливостей регулювання цін у даному сегменті товарного ринку належать: 1) обмеженість механізму ринкової конкуренції між монопольними підприємствами; 2) можливість впливати на рі-

вень і структуру цін із боку монопольних суб'єктів шляхом варіювання обсягом виробництва, величиною витрат і прибутку в ціні продукції; 3) переважне застосування прямої форми та адміністративних методів втручання в ціноутворювальні процеси; 4) елементи непрямого економічного регулювання цін на продукцію монопольних утворень мають місце в разі використання моделі “дефлятор-Х” (зміна середньострокових тарифів на послуги природних монополій пропорційно темпу інфляції).

За умов ринкової трансформації економіки актуалізується роль непрямих економічних регуляторів ціноутворювального процесу, якими переважно виступають бюджетно-монетарні інструменти. Вони утворюють самостійну підсистему в складі цінорегуляторного механізму з притаманними їм специфічними засобами та формами впливу на підконтрольний об'єкт. Бюджетні та грошово-кредитні заходи здатні діяти на структуру цін товарного ринку, а також на їх зміну з перебігом часу. Прямий вплив на ціни спостерігається у випадку, коли кількісне значення регулятора безпосередньо визначає розмір структурних елементів ціни та її рівень у цілому. Таку дію на ціни справляють непряме оподаткування, субсидування виробництва, вартість кредиту та послуг фінансово-кредитних установ. Опосередкований вплив на ціни здійснюється через зміну доходів суб'єктів економіки та, як наслідок, коливання сукупного попиту на блага. Подібний характер дії мають динамічні засоби регулювання з кінцевим об'єктом – загальним рівнем цін. До них належать прямі податки, державні трансферти, грошова маса та обмінний курс.

У **четвертому розділі** “Бюджетне регулювання рівня та структури цін” подано механізм дії на ціни податково-бюджетних та видатково-бюджетних інструментів, розглянуто питання їх практичного застосування в регуляторному процесі.

Потенційна можливість впливу на ціни змін у надходженнях та видатках бюджету держави зумовлена їхньою здатністю діяти на рівень витрат і доходів та юридично невідворотним характером здійснення платежів. Податковий вплив на рівень і структуру цін диференційований залежно від типу стягнення платежу: непрямі податки мають характер додаткових витрат для суб'єктів господарювання, включаються до складу ціни і відшкодовуються в процесі реалізації продукції її покупцями; прямі податки являють собою форму вилучення частки первинних доходів, скорочують сукупний попит та збільшують витрати на виробництво й реалізацію продукції з низькою еластичністю пропозиції за цінами.

Серед непрямих податків найбільш істотно впливають на рівень цін податки на споживання (податок на додану вартість, акцизний збір та податок із продажу). Ступінь підвищення макроекономічного рівня цін під їх дією залежить від: 1) ставки оподаткування; 2) сфери охоплення податками об'єктів; 3) рівня конкурентності ринку реалізації оподатковуваних товарів; 4) рівня ле-

гальності їх виробництва й реалізації; 5) еластичності попиту за цінами на оподатковувані товари.

Специфіка застосування непрямих податків при впливі на ціни продукції українських виробників полягає в наступному: 1) нерівномірність непрямого податкового навантаження та відповідної підвищувальної дії на ціни за галузями економіки, територіальною ознакою та кінцевою сферою реалізації продукції; 2) переважання фіскальної функції над регуляторною; 3) застосування мита як другорядного інструменту регулювання цін; 4) визначення акцизного збору на деякі товари в одиницях іноземної валюти як недискреційний чинник зростання цін під дією девальвації.

Прямі податки у формі прибуткових та податків на власність справляють вплив на рівень цін за наступними напрямками: 1) під дією додатного податкового імпульсу скорочуються наявні доходи суб'єктів економіки, що звужує сукупний попит і виявляє рестрикційну дію на макроекономічний рівень цін у короткостроковому періоді; 2) створення від'ємного податкового імпульсу за рахунок зниження прямих податків, що при переважному їхньому впливі на сукупну пропозицію призведе до незначного підвищення загального рівня цін у короткостроковому періоді й до зростання прибутків та інвестицій у довгостроковому; 3) податковий імпульс будь-якого спрямування виявляє неоднакову дію на підприємства – суб'єкти ринку з досконалою та обмеженою конкуренцією та на виробників різноеластичних за цінами товарів.

Бюджетно-видатковий вплив на ціни здійснюється за наступними каналами: 1) субсидування виробництва соціально значущих товарів за рахунок бюджетних коштів з подальшим їх здешевленням; 2) збільшення обсягу державного споживання з розширенням сукупного попиту при підвищувальній реакції загального рівня цін у короткостроковому періоді; 3) надання державних трансфертів населенню, що збільшує його наявний дохід та обсяг споживання сектора домашніх господарств і впливає на сукупний попит із наступною дією на макроекономічний рівень цін.

Субсидування виробництва здійснюється у формі прямих, непрямих та прихованих субсидій. Прямі субсидії призначаються на відшкодування частини витрат виробництва та обігу соціально значущих товарів і безпосередньо впливають на їхній рівень цін; непряме субсидування здійснюється шляхом бюджетного інвестування коштів у створення та розширення основних фондів підприємств; прихованим субсидуванням є надання розстрочок і відстрочок з оподаткування, зростання кредиторської заборгованості, використання бартерних операцій та негрошових форм розрахунків. У сфері субсидування в Україні спостерігається скорочення питомої ваги прямих субсидій у видатках державного й зведеного бюджетів, відношення субсидій до ВВП; збільшення номінального обсягу прямих субсидій супроводжується скороченням їх реального розміру під впливом інфляції; у процесах бюджетно-видаткового перерозподілу підвищується роль непрямих субсидій через державні цільові фонди; розвива-

ється система прихованих субсидій зі слабо контрольованими перерозподільчими процесами.

Бюджетні видатки на державне споживання та трансферти у короткостроковому періоді підвищують сукупний попит і макроекономічний рівень цін, а в довгостроковому – пов’язані зі зростанням податкового навантаження на підприємницький сектор і гальмуванням економічного розвитку. З метою оптимізації обсягу й структури видаткової частини бюджету слід керуватися тим, що конкретна стаття видатків належить до категорії соціального захисту чи оплати державою виробничих ресурсів; зазначені видатки стосуються поточного бюджету чи бюджету розвитку; дані кошти надходять на кінцеве чи проміжне споживання.

У п’ятому розділі “Грошово-кредитне регулювання динаміки цін” висвітлюються питання грошово-цінового зв’язку, функціонування механізму монетарної трансмісії при впливі на динаміку цін, особливості природи та способи дії грошово-кредитних інструментів стримування інфляції.

Регулювання цін шляхом змін у величині та структурі грошової маси теоретично можливе і практично здійснюється завдяки сутнісно-функціональним властивостям ціни як грошової форми втілених у товарі затрат факторів виробництва й корисності. Однак ціна одиниці товару чи товарної групи визначається не безпосередньо розміром грошової маси, а співвідношенням останньої та фізичного обсягу товарів. Практична можливість впливу монетарних заходів на макроекономічний рівень цін існує внаслідок перебування в обігу паперових грошей та монопольного виконання державою грошово-емісійної функції.

Прямий та зворотний зв’язок між категоріями “гроші” та “ціни” досліджується кількісною теорією грошей. Для кейнсіанського варіанта цієї теорії характерним є переважний вплив кількості грошей на номінальний обсяг виробництва, приріст якого складається з приросту реального випуску та рівня інфляції; грошова маса стає визначальним чинником динаміки цін в умовах повної зайнятості праці на фазі циклічного піднесення; одиниця витрат і ціна продукції представницької фірми зростає в умовах випереджального росту факторних доходів порівняно з продуктивністю виробничих факторів; вплив кількості грошей на номінальний обсяг виробництва здійснюється через мінливість процентної ставки, рівень якої формується на грошовому ринку під дією співвідношення уподобань ліквідності та пропозиції грошей, і визначає рівень ефективного попиту на товарному ринку.

Сучасний монетаризм як окремий варіант кількісної теорії виходить із номіналістичної концепції походження грошей, обґрунтовує грошово-ціновий зв’язок кореляційними залежностями між динамікою грошової маси та темпами інфляції, визнає провідною причиною інфляційного зростання цін слабо контрольоване державою збільшення кількості грошей в обігу, доводить необхідність середньострокового та довгострокового монетарного впливу на темпи інфляції шляхом відміреної грошової емісії та в новітньому варіанті віддає пе-

ревагу прямому націлюванню грошово-кредитної політики на підтримання цінової динаміки на рівні інерційної інфляції (інфляційне таргетування).

Практичний бік кількісної теорії полягає у визначенні механізму монетарної трансмісії та здійснення оцінки його кінцевого впливу на рух цін. Структурно механізм монетарної трансмісії утворюють: монетарний імпульс, передавальні канали, умови передачі імпульсу, точки сприйняття монетарного імпульсу. Макроекономічна динаміка цін підпадає під підвищувальну дію монетарного імпульсу за умов перебування економіки на фазі циклічного піднесення, збурених інфляційних очікувань, малоефективних економіко-правових важелів стримування інфляції. Характерною особливістю перехідних економік є стагфляційний рух цін за умов глибокої рецесії виробництва. Додатний приріст грошової пропозиції діє на зростання номінального обсягу виробництва (у тому числі на дефлятор) за наступними елементами витрат ВВП: 1) інвестиції підприємств – через канал процентної ставки Дж. Кейнса, ефект Дж. Тобіна, кредитний канал, ефект асиметричної інформації; 2) споживання домашніх господарств – через кредитний канал, ефект багатства Ф. Модільяні; 3) чистий експорт – через девальваційний канал шляхом здороження імпорту, встановлення цін і заробітної плати в інвалютному еквіваленті, відносного знецінення активів у національній валюті, дії ефекту заміщення національної валюти іноземною при розрахунках та заощадженнях.

У трансформаційній економіці України динаміка монетарних показників та загального рівня цін характеризується існуванням тісного кореляційного зв'язку між ними. На тлі висхідної помісячної динаміки цін періодично спостерігаються точки підвищеної інфляції (цінові шоки) монетарного, бюджетного чи структурного походження. Лаг між монетарним імпульсом і ціновим шоком становить 1-3 місяці, починаючи з 2000 р., значні випереджальні темпи зростання грошової маси над темпами зростання цін і реального ВВП свідчать про уповільнення швидкості грошового обігу, підвищення рівня монетизації економіки, нівелювання монетарних цінових шоків, зменшення впливу курсового чинника на цінову динаміку, позитивні зрушення у структурі грошової маси на користь строкових коштів у національній валюті.

Грошово-кредитна політика центрального банку як специфічна форма державного регулювання економіки за допомогою монетарних інструментів однією з цілей має стабілізацію макроекономічного рівня цін для забезпечення внутрішньої сталості національної грошової одиниці та передбачуваних умов розширеного відтворення. Стратегічною метою політики є забезпечення безінфляційного економічного зростання. Кожен з інструментів має своєрідний характер дії на інфляцію, який визначається наступними рисами: 1) підвищення нормативу обов'язкових резервів комерційних банків має риси адміністративного регулювання, носить яскраво виражений рестрикційний характер, справляє вплив на обсяг і структуру грошової бази та грошової маси, має різко негативну побічну дію на обсяг кредитування та динаміку реального ВВП, додат-

не для подолання тривалих цінових шоків монетарного походження; 2) посилення жорсткості політики рефінансування комерційних банків полягає у підвищенні облікової та ломбардної ставок і скороченні лімітів рефінансування, справляє рестрикційну дію на динаміку цін і ділову активність у цілому через зниження ліквідності банківської системи та вплив на психологічний стан господарських суб'єктів; 3) реалізація центральним банком державних короткострокових зобов'язань на вторинному ринку цінних паперів знижує наднормативні резерви банківської системи через операції репо, служить інструментом “точного налагодження” грошово-кредитного ринку, має чітко вивірений рестрикційний вплив на монетарний сектор (опосередковано – на реальний) і придатна для упередження поточних цінових шоків у короткостроковому періоді; 4) продаж боргових зобов'язань центрального банку справляє подібну до операцій з державними облігаціями дію і служить допоміжним засобом антиінфляційного регулювання; 5) валютна інтервенція центрального банку має первинним об'єктом впливу зміцнення обмінного курсу національної грошової одиниці, а вторинним – стабілізацію цін та мінімізацію наслідків імпортованої інфляції. На ці властивості монетарних інструментів слід зважати в практичній реалізації антиінфляційної грошово-кредитної політики.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення і нове вирішення наукової проблеми, що виявляється в обґрунтуванні сутності, структури та функцій механізму бюджетно-монетарного регулювання цін за умов трансформації економічної системи на підставі детального аналізу класичного підґрунтя й сучасних наукових розробок. Основні висновки дисертаційного дослідження полягають у наступному:

1. Формування ринкових умов господарювання в країнах з перехідною економікою потребує створення дієвого механізму впорядкування ринкового середовища, запровадження заходів державного моніторингу і регулювання перебігу ціноутворювальних процесів. Лібералізація умов господарювання та звуження контрольних-розпорядчих функцій держави на національному товарному ринку роблять необхідним концептуальне обґрунтування та практичну побудову цілісної системи заходів із регулювання ключової ланки ринкового механізму – ціни.

2. Грунтуючись на більш ніж десятирічному досвіді трансформаційних процесів, відзначено наступні прояви цінової нестабільності, що підривають сталі умови суспільного відтворення: 1) висока та надвисока макроекономічна динаміка цін початкового періоду економічних перетворень через слабо керовану лібералізацію цін; 2) цінові шоки як короткочасні спорадичні збурення загального рівня цін, притаманні періоду макроекономічної стабілізації та зростання; 3) зміна відносних цін на галузевих ринках; 4) стрибкоподібне підвищення цін на продукцію монопольних суб'єктів ринку.

Серед перерахованих випадків цінової нестабільності прямому адміністративному регулюванню підлягає лише останній. Більшість їх регулюється економічними методами непрямої форми дії із застосуванням інструментів фінансово-монетарного походження, що утворюють автономну підсистему в механізмі державного регулювання цін.

3. Концептуальна визначеність механізму бюджетно-монетарного регулювання цін ґрунтується на наявності відносно самостійного об'єкта регуляторного впливу – ціни із властивими їй реактивними точками сприйняття зазначеного впливу, визначеними економічною політикою цілями регулювання та засобами їх досягнення. Цільова функція регулювання цін має розгалужену структуру, диференційовану за рівнями господарювання. На мікрорівні вона модифікується в завдання досягнення збалансованості на ринках окремих товарів і товарних груп; мезорівень потребує прогнозованих змін міжгалузевих вартісних пропорцій виробництва; на макрорівні існує постійна потреба підтримання інфляції у межах помірних темпів; мегаекономічним завданням в умовах зростання відкритості економіки виступає наближення внутрішніх цінових співвідношень до аналогів світового ринку. Правильне визначення поточних і стратегічних пріоритетів дає змогу спрямувати регуляторний потенціал на розв'язання нагальних проблем цінової стабільності.

4. Засоби регулювання цін відіграють роль способів досягнення поставлених цілей, які диференціюються залежно від реактивної точки прикладання регуляторної дії на рівневі, структурні та динамічні. Подібна диференціація дає змогу не лише теоретично поглибити структуру механізму регулювання цін, але й обумовити застосування певних форм, методів та інструментів регулювання як складових єдиного механізму впливу на ціни. Для трансформаційної економіки все більшого значення набуває опосередкована форма регулювання цін, застосування економічних методів та бюджетно-монетарних інструментів при впливі на ціни.

5. Аналіз впливу податково-бюджетних і видатково-бюджетних інструментів на формування і зміну рівнів цін видається важливим з огляду на те, що, навіть не вдаючись до цілеспрямованого регулювання цін на продукцію реального сектора, держава мимоволі змінює цінову ситуацію в економіці, здійснюючи структурні зрушення в доходній та видатковій частинах бюджету. Непрямі податки справляють безпосередній вплив на ціни, ступінь якого залежить від цінової еластичності попиту й пропозиції оподатковуваних товарів та рівня конкурентності даного ринку. З метою оптимізації непрямого оподаткування та наближення його засад до стандартів податкового законодавства Євросоюзу доцільно: 1) усунути нерівномірність непрямого податкового навантаження та відповідну підвищувальну дію на ціни продукції залежно від галузі економіки, регіону країни та сфери кінцевої реалізації продукції; 2) знизити роль непрямих податків у надходженнях Державного бюджету, збільшивши їхню частку в доходах загального фонду місцевих бюджетів; 3) регулювання цін на імпортовану

продукцію здійснювати шляхом застосування знижених ставок мита за товарами, де вони залишаються завищеними (за стандартами СОТ); 4) для уникнення девальваційного тиску на ціни скасувати визначення акцизного збору на вітчизняні товари в одиницях іноземної валюти.

6. Пряме оподаткування не справляє безпосереднього впливу на мікроекономічний рівень цін, однак, скорочуючи доходи виробників і споживачів, здатне опосередковано діяти на загальний їх рівень та динаміку. Для вдосконалення прямих податків необхідно відпрацювати методологію врахування прибутку в складі трансфертних цін та методіку стягнення податку на прибуток підприємств, знизити його ставку до рівня сусідніх країн, усунути невпорядковані та необґрунтовані пільги по сплаті. Діючий прибутковий податок із громадян потребує нівелювання надмірно диференційованої шкали податкових ставок, що зменшить вплив інфляції на розмір надходжень до бюджету, а також підвищення величини неоподатковуваного мінімуму доходів до рівня прожиткового мінімуму, що спонукатиме до легалізації економічної діяльності. Загальне зменшення тягаря прямих податків стимулюватиме розвиток товарної пропозиції та стабілізацію цін у довгостроковому періоді.

7. У частині видатково-бюджетного впливу на ціни знижується роль прямих субсидій, обчислених у реальному виразі, при одночасному розширенні масштабів прихованого субсидування. Подібне трансформування системи субсидій робить процедуру їх надання непрозорою, сприяє розвитку корупції. Високі рівень і динаміка державного споживання ведуть до переобтяження видаткової частини бюджету, розростання апарату державної влади, відносного скорочення бюджетних видатків на соціальні потреби та опосередкованого сукупним попитом тиску на макроекономічний рівень цін. Аналогічно, в бік підвищення, на ціни діють державні трансфертні платежі у складі бюджетних видатків, однак збільшення їхньої частки видається позитивним явищем для перехідної економіки з низьким початковим розміром середнього трансферту.

8. Потенційна можливість і практична доцільність регулювання цін за допомогою інструментів грошово-кредитної політики впливає з сутнісно-функціональної природи ціни як грошового виразу втілених у товарі затрат факторів виробництва й корисності. Існування грошово-цінового зв'язку підтверджується емпіричними дослідженнями економістів монетаристської школи та власним аналізом автора щодо динаміки індексу споживчих цін та грошової маси. Високі значення коефіцієнтів парної кореляції між зазначеними рядами динаміки свідчать про можливість використання монетарних інструментів при впливі на зміну загального рівня цін. Для більш конкретного аналізу та перетворення кореляційних зв'язків у причинно-наслідкові побудована регресійна модель зміни цін під впливом змін у динаміці та структурі грошових агрегатів, процентної ставки за банківськими кредитами, обмінного курсу. У результаті проведеного дослідження виявлено, що найбільш вірогідними чинниками макроекономічної цінової динаміки виступають темпи зростання грошової маси,

динаміки процентної ставки за кредитами комерційних банків та обмінного курсу. Водночас з'ясовано, що інфляція останніх трьох років носила переважно немонетарний характер, незважаючи на випереджальні темпи зростання грошової маси та грошової бази.

9. У механізмі передачі монетарного імпульсу з грошово-кредитного на товарний ринок встановлено канали найбільш потужної дії на ціни, якими в Україні служать кредитний і валютний канали. При цьому перший з них в умовах поживлення економіки та врівноважених інфляційних очікувань спрямовує монетарний імпульс переважно на приріст реального ВВП. Зважаючи на зростаючу відкритість національної економіки, зберігається високе значення валютного каналу монетарної трансмісії, коли курсові зрушення здатні порушити макроекономічну цінову стабільність.

10. З метою підвищення ефективності грошово-кредитного регулювання загального рівня цін необхідна низка заходів загального та спеціального характеру, спрямованих на зміцнення довіри до вітчизняної банківської системи, національної валюти та державних боргових зобов'язань, узгодженість дій економічної та монетарної влади в разі підвищення ризику виникнення цінового шоку, врахування розміру грошового мультиплікатора і тривалості лагу грошово-кредитної політики, підвищення транспарентності в діях державних органів для приборкання інфляційних очікувань.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ

МОНОГРАФІЇ ТА БРОШУРИ

1. Макаренко М.І. Бюджетно-монетарне регулювання цін у перехідній економіці України. – К.: Знання України, 2002. – 304 с. (15,96 др. арк.).
2. Макаренко М.І. Ціна в перехідній економіці: теоретичні аспекти. – Суми: Ініціатива, 1997. – 42 с. (2,66 др. арк.).
3. Макаренко М.І. Регулювання цін на продукцію природних монополій // Система регуляторів перехідної економіки України / Ред. кол.: В.І. Кононенко (відп. ред.) та ін. – К.: Ін-т економіки НАН України, 1999. – С. 132-148 (1,5 др. арк.).
4. Макаренко М.І. Гроші та ціни в кількісній теорії. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, Ініціатива, 2001. – 64 с. (3,4 др. арк.).

СТАТТІ У НАУКОВИХ ФАХОВИХ ВИДАННЯХ

5. Макаренко М.І. Теоретичні витoki синтетичної моделі ціни // Вісник Української академії банківської справи. – 1997. – № 3. – С. 3-6 (0,4 др. арк.).
6. Макаренко М.І. Регулювання цін як чинник фінансової стабілізації // Фінанси України. – 1998. – № 10. – С. 33-38 (0,5 др. арк.).
7. Макаренко М.І. До питання про загальний рівень цін як об'єкт монетарного впливу // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України:

- Зб. наук. праць. – Суми: Слобожанщина: Ініціатива, 1999. – С. 121-126 (0,5 др. арк.).
8. Макаренко М.І. Багатоплановість категорії ціни: конвергентний підхід // Вісник Української академії банківської справи. – 1999. – № 1(6). – С. 13-15 (0,4 др. арк.).
 9. Макаренко М.І. Моделі регулювання цін на продукцію природних монополій // Ефективність реформування української економіки: Зб. наук. праць. – К.: Ін-т економіки НАН України, 1999. – С. 144-149 (0,5 др. арк.).
 10. Макаренко М.І., Ковдик В.В. Банківські установи доби Російської імперії // Вісник Української академії банківської справи. – 1999.- № 2 (7). – С. 64-68. Особисто здобувачеві належить аналіз балансових звітів дореволюційних банків (0,5 др. арк.).
 11. Макаренко М.І. Ціни як фактор взаємодії реального і фінансового секторів економіки // Банківська справа. – 1999. – № 6. – С. 13-17 (0,5 др. арк.).
 12. Макаренко М.І. Девальваційна складова цінової нестабільності в Україні // Механізм регулювання економіки, економіка природокористування, економіка підприємства та організація виробництва. Вип. 4/99. – Суми: Вид-во СумДУ, 1999. – С. 115-120 (0,5 др. арк.).
 13. Макаренко М.І., Осецький В.Л. Економічна сутність лізингу та його роль в активізації інвестиційної діяльності // Вісник Української академії банківської справи. – 2000. – № 1 (8). – С. 33-35. Особисто здобувачеві належить аналіз інвестиційної привабливості української економіки (0,5 др. арк.).
 14. Макаренко М.І. Державний контроль за цінами та шляхи його вдосконалення // Вісник Української академії банківської справи. – 2000. – № 2 (9). – С. 10-14 (0,5 др. арк.).
 15. Макаренко М.І. Податкові чинники макроекономічної цінової стабільності // Фінанси України. – 2000. – № 9. – С. 107-114 (0,6 др. арк.).
 16. Макаренко М.І. Проблеми формування прозорої системи управління державними фінансами в Україні // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць. – Т. 3. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД: Ініціатива, 2000. – С.116-123 (0,5 др. арк.).
 17. Макаренко М.І. Моделі впливу монетарного імпульсу на цінову стабільність // Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. – 2000. – № 5. – С. 70-77 (0,6 др. арк.).
 18. Макаренко М.І. Рівні оптимізації цільової функції державного регулювання цін // Технічний прогрес та ефективність виробництва: Вісник Харківського державного політехнічного університету. Зб. наук. праць. – Вип. 122. (Ч. 4). – Харків: ХДПУ, 2000. – С. 88-91 (0,4 др. арк.).
 19. Макаренко М.І. Деякі аспекти забезпечення прозорості бюджетного процесу в Україні // Фінансові важелі економічного зростання України на сучасному етапі: Науковий вісник Буковинського державного фінансово-

- економічного інституту. – Вип. 1. – Ч. 1. – Чернівці, 2000. – С. 112-116 (0,5 др. арк.).
20. Макаренко М.І. Кориснісна модель ціни та її придатність для використання у регуляторному процесі // Вісник Української академії банківської справи. – 2001. – № 1 (10). – С. 3-6 (0,5 др. арк.).
21. Макаренко М.І. Макроекономічна цінова стабільність у грошово-кредитному регулюванні: зарубіжний досвід // Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. – 2001. – № 3. – С. 210-214 (0,4 др. арк.).
22. Макаренко М.І. Таргетування інфляції в грошово-кредитній політиці // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць. – Т. 6. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, 2002. – С. 38-42 (0,4 др. арк.).
23. Макаренко М.І. Раціональні очікування у сучасних моделях монетарної стабілізації цін // Вісник Української академії банківської справи. – 2002. – № 1 (12). – С. 20-24 (0,5 др. арк.).
24. Макаренко М.І. Пряме бюджетне субсидування в стимулюванні виробництва // Вестник СевГТУ. – Вып. 44: Экономика и финансы: Сб. науч. тр. Севастоп. нац. техн. ун-та. – Севастополь: Изд-во СевНТУ, 2003. – С. 46-52 (0,5 др. арк.).
25. Макаренко М.І. Забезпечення цінової стабільності Європейським центральним банком // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: Зб. наук. праць. – Т. 8. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, УАБС, 2003. – С. 121-125 (0,4 др. арк.).
26. Макаренко М.І., Дадашев Б.А. Ціни на зерно та збалансованість зернового ринку // Економіка АПК. – 2003. – № 5. – С. 112-116. Особисто здобувачеві належить аналіз сезонних коливань у цінах на зерно та пропонована методика визначення заставних цін (0,4 др. арк.).

ПУБЛІКАЦІ В ІНШИХ НАУКОВИХ ВИДАННЯХ

27. Макаренко М.І. Цена новой техники в условиях перехода к рынку // Тезисы докладов науч.-тех. конф. преподавателей, сотрудников и студентов Сум. физ.-технол. ин-та. – Сумы: СФТИ, 1991. – С. 12 (0,1 др. арк.).
28. Макаренко М.І. Либерализация цен: первые шаги и проблемы // Тезисы докладов науч.-тех. конф. преподавателей, сотрудников и студентов Сум. физ.-технол. ин-та. – Сумы: СФТИ, 1992. – С. 12 (0,1 др. арк.).
29. Макаренко М.І. Новая система налогообложения: поиск эффективных вариантов // Тезисы докладов науч.-тех. конф. преподавателей, сотрудников и студентов Сум. Физ.-технол. Ин-та. – Сумы: СФТИ, 1993. – С. 58 (0,1 др. арк.).
30. Макаренко М.І. Проблеми формування курсу макроекономічної теорії для студентів-економістів // Методичні проблеми підготовки фахівців для рин-

- кової економіки за нових умов роботи ВНЗ України: Респ. наук.-метод. конф. торговельних і комерційних вузів. – К.: КТЕІ, 1994. – С. 63-65 (0,2 др. арк.).
31. Макаренко М.И. Условия организации самостоятельной работы студентов-экономистов по курсу “Макроэкономика” // Наук.-метод. конф. “Досвід і проблеми організації самостійної роботи і контролю знань студентів”. – Суми: СумДУ, 1995. – С. 209 (0,1 др. арк.).
 32. Макаренко М.И. Приватизация как предпосылка дерегулирования экономики // Теория и практика приватизации и оценки имущества: трансформация мирового опыта. Всеукраинская науч.-практ. конф. – Сумы: УАБД, 1997. – С. 5-7 (0,3 др. арк.).
 33. Макаренко М.И. Роль фундаментальных дисциплин в подготовке бакалавров-экономистов // Современный этап реформирования экономического образования в России: Междунар. учеб.-метод. конф. – Ч. 2. – М.: Моск. фин. акад. при правительстве РФ, 1998. – С. 134-135 (0,2 др. арк.).
 34. Макаренко М.И. О некоторых аспектах современной ценовой политики // Проблемы реформування економіки України в умовах транзиції: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Харків: ХІБМ, 1998. – С. 179-181 (0,3 др. арк.).
 35. Макаренко М.І. Зарубіжний досвід регулювання цін на продукцію природних монополій // Зб. наук. праць Української академії банківської справи / За матеріалами наук.-метод. конф. викладачів, співробітників, аспірантів, здобувачів та студентів УАБС. – У 2-х т. Т. 1. – Суми: Ініціатива, 1998. – С. 3-11 (0,7 др. арк.).
 36. Макаренко М.І. Валютний чинник цінової стабільності // Особливості економічної політики постсоціалістичних країн в умовах глобалізації світової економіки (приклад України): Матеріали VII міжнар. теор. конф. – Модуль II (Ч. 1). – К.: Київ. ун-т ім. Т.Г. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 1999. – С. 85-88 (0,3 др. арк.).
 37. Макаренко М.И. Организационное ценовое регулирование естественно-монопольных рынков в переходной экономике // Проблемы та перспективи розвитку економіки України в умовах ринкової трансформації: Сб.: Економічний вісник національної гірничої академії України. – Т. 1. – Дніпропетровськ: РИК НГА України, 1999. – С. 12-15 (0,4 др. арк.).
 38. Макаренко М.І. Ціновий шок: індикатори, причини, вплив на економічне зростання // Роль фінансово-кредитної системи у стимулюванні економічного зростання в Україні: Зб. наук. праць. – Луцьк: Вежа, 1999. – С. 319-324 (0,5 др. арк.).
 39. Макаренко М.І. Про концептуальну визначеність державної політики регулювання цін // Економічна теорія: сучасна парадигма та її еволюція на порозі XXI століття: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. – Ч. 2. – К.: КДТЕУ, 2000. – С. 116-117 (0,2 др. арк.).

40. Макаренко М.И., Гребельник А.П. Влияние таможенно-тарифных регуляторов на функционирование механизма приграничного сотрудничества // *Росія – Україна: проблеми і можливості наукового та економічного співробітництва*: Зб. наук. праць. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, Ініціатива, 2000. – С. 167-172. Особисто здобувачеві належить аналіз ефективності зовнішньоекономічних зв’язків сумських підприємств (0,5 др. арк.).
41. Макаренко М.И. Методика визначення цінової нестабільності як загрози економічній безпеці // *Актуальні проблеми міжнародних відносин*: Зб. наук. праць. – Вип. 26. – К.: ВПЦ “Київський університет”, Ін-т міжнар. відносин, 2001. – С. 130-134 (0,3 др. арк.).
42. Макаренко М.И. Режим торговельної політики як фактор макроекономічної рівноваги // *Формування торговельних режимів у перехідних економіках в умовах глобалізації (приклад України)*: Матеріали ІХ міжнар. наук.-теор. конф. – К.: Київ. нац. ун-т ім. Т.Г. Шевченка, Ін-т міжнар. відносин, 2001. – С. 78-81 (0,3 др. арк.).
43. Макаренко М.И. Монетаризм як елемент сучасної економічної свідомості // *Сучасна картина світу: інтеграція наукового та позанаукового знання*: Зб. наук. праць. – Суми: ВВП “Мрія-1” ЛТД, УАБС, 2002. – С. 131-141 (0,7 др. арк.).
44. Макаренко М.И., Дадашев Б.А. Сельское хозяйство Украины в тисках “ценовых ножниц” // *Аграрная наука*. – М., 2003. – № 2. – С. 4-5. Особисто здобувачеві належить аналіз міжгалузевих цінових диспропорцій (0,4 др. арк.).

АНОТАЦІЯ

Макаренко М.И. Бюджетно-монетарне регулювання цін у трансформаційній економіці. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.01.01 – економічна теорія. – Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна, Харків, 2003.

Визначено сутність, функції та структуру механізму бюджетно-монетарного регулювання цін. Обґрунтовано, що в процесі ринкової трансформації економіки відбувається об’єктивна заміна прямих адміністративних інструментів цінорегулювання непрямими економічними, серед яких зростає роль податково-бюджетних, видатково-бюджетних і грошово-кредитних регуляторів. Визначено особливості впливу прямих, непрямих податків і субсидій на рівень, структуру і динаміку цін. Установлено особливості функціонального зв’язку між динамікою цін та грошових агрегатів і запропоновано механізм досягнення макроекономічної цінової стабільності монетарними інструментами.

Ключові слова: ціна, бюджетно-монетарне регулювання, податково-бюджетні інструменти, прямі податки, непрямі податки, видатково-бюджетні інструменти, субсидії, грошово-кредитні інструменти, монетарна трансмісія, цінова стабільність.

АННОТАЦИЯ

Макаренко М.И. Бюджетно-монетарное регулирование цен в трансформационной экономике. – Рукопись.

Диссертация на соискание научной степени доктора экономических наук по специальности 08.01.01 – экономическая теория. – Харьковский национальный университет им. В.Н. Каразина, Харьков, 2003.

Диссертационная работа посвящена комплексному исследованию государственного регулирования цен с помощью бюджетно-монетарных инструментов в трансформационной экономике. В результате анализа эволюции ценовых моделей показано, что адекватной современному этапу развития экономической теории и потребностям государственного регулирования является концепция цены, синтезирующая затратно-стоимостные и полезностно-ценностные свойства товара. При этом стоимость, полезность и их денежная оболочка становятся потенциальными конкретизированными объектами регулирования цен. Впервые сформулированы сущность, функции и структура механизма бюджетно-монетарного регулирования цен, содержащего объект, субъект, целевую функцию, средства и инструменты регулирования, а также систему показателей его эффективности. Углублено понятие целей регулирования и произведена их структуризация по различным критериям. Произведена дифференциация средств регулирования цен в зависимости от точки приложения регулятивного воздействия на уровневые, структурные и динамические. Обосновано, что в процессе рыночной трансформации экономики происходит объективно обусловленная замена прямых административных инструментов цено регулирования косвенными экономическими, среди которых возрастает роль налогово-бюджетных, расходно-бюджетных и денежно-кредитных регуляторов. Определены особенности влияния косвенных налогов и субсидий на уровень и структуру цен в качестве инструментов регулирования. Установлены каналы воздействия прямых налогов и трансфертов на динамику общего уровня цен через механизм сбалансирования товарного рынка и предложены пути оптимизации налоговой системы как фактора ценообразования. Проанализированы денежно-ценовые связи, отраженные в количественной теории денег. Выявлены особенности функционирования механизма монетарной трансмиссии при воздействии на макроэкономическую динамику цен в условиях трансформационной экономики, произведена качественная и количественная оценка связи между изменением цен и монетарных показателей и предложены способы достижения макроэкономической ценовой стабильности с помощью инструментов денежно-кредитного регулирования. Основные результаты работы нашли применение при разработке научных государственных программ, в регулировании региональных товарных рынков, законодательстве Украины по налогообложению.

Ключевые слова: цена, бюджетно-монетарное регулирование, налогово-бюджетные инструменты, прямые налоги, косвенные налоги, расходно-

бюджетные инструменты, субсидии, трансферты, денежно-кредитные инструменты, монетарная трансмиссия, ценовой шок, ценовая стабильность.

SUMMARY

Makarenko M.I. The budgetary-monetary price regulation in the transformation economy. – Manuscript.

The dissertation towards the scientific degree of the Doctor of Economy on the speciality 08.01.01 – Economic Theory. – Kharkov V. Karazin National University, Kharkov, 2003.

The essence, functions and the structure of the mechanism of the budgetary-monetary price regulation are determined. It is proved, that during the market transformation of economy there is an objective replacement of direct administrative tools of price regulation for indirect economic tools, among which the role of tax-budgetary, expenditure-budgetary and monetary regulators grows. Features of influence of straight lines, indirect taxes and grants on the level, structure and dynamics of prices are determined. Features of functional relations between dynamics of the general price level and monetary aggregates are established and the mechanism of the achievement of macroeconomic price stability is offered with tools of monetary regulation.

Key words: price, budgetary-monetary regulation, tax-budgetary tools, direct taxes, indirect taxes, expenditure-budgetary tools, grants, monetary tools, monetary transmission, price stability.

Підписано до друку 19.12.2003. Формат 60x90/16.
Обл.-вид. арк. 1,87. Гарнітура Times. Тираж 100 пр.

Інформаційно-видавничий відділ
Української академії банківської справи
Адреса: 40030, м. Суми, вул. Петропавлівська, 57.

